

DIDAKTIK O'YINLAR VA ULARNI OLIB BORISHGA DOIR TALABLAR

Ahmadjonova Ma'muraxon Ne'matovna

Farg'ona shahar kasb-hunar maktabi biologiya fani o'qituvchisi,

Ashurova Oftobxon Xoshimovna

Farg'ona shahar kasb-hunar maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi,

Saminova Muniraxon Hasanboy qizi

Farg'ona shahar kasb-hunar maktabi ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi.

Annontatsiya: *Ta'limda jahonning ilg'or tajribasidan foydalanish, ehtiyoj va zaruratga aylanmoqda. Biroq xorijiy davlatlarda qo'l kelgan va samara bergan hamma uslublar ham bizda bir xilda natija ko'rsatadi deya olmaymiz. Muhimi, jahonning ilg'or va samarali ta'lim tizimlaridagi pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalarni milliy mentalitetimiz va o'zligimizdan kelib chiqqan holda bizga mos va muqobil turlarini o'zlashtirish hamda ta'limga tadbiq qilishdir. Ta'lim jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash, dars jarayonida turli o'yinlardan foydalanishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi. Shuningdek, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyalarini bajaradi.*

Kalit so'zlar: *Didaktika, ta'lim, pedagogika, innovatsiya, texnologiya.*

Pedagogikaga oid adabiyotlarda pedagogik o'yin degan tushuncha mavjud. Pedagogik jarayonni tashkil etishning bir qator uslublari va usullari hamda turli shakldagi pedagogik o'yinlar "o'yinli pedagogik texnologiyalar" ni tashkil etadi. Pedagogik o'yinda ta'limning pedagogik maqsadlari aniq qilib qo'yiladi. Pedagogik o'yinlar asosida o'quvchilarni o'quv faoliyatiga yo'llovchi o'yinli usullar va vaziyatlarni vujudga keltirish yotadi. G.K. Selevko tomonidan pedagogik o'yinlar tasnifi va uni amalga oshirishning asosiy yo'nalishlari ishlab chiqilgan.

Pedagogik o'yinlar quyidagi asosiy yo'nalishlarda bo'ladi:

– didaktik maqsad o'yinli vazifa shaklida qo'yiladi;

– o'quv faoliyati o'yin qoidalariga bo'ysunadi;

– o'quv materialidan o'yin vositasi sifatida foydalaniladi;

– o'quv jarayoniga didaktik vazifa o'yinga aylantirilgan tarzda musobaqalashish unsurlari kiritiladi;

– didaktik vazifaning muvaffaqiyatli bajarilishi o'yin natijalari bilan bog'lanadi.

Didaktika pedagogikaning ta'lim va o'qitish nazariyasini ishlab chiqadigan tarmog'idir. Hozirgi davrda didaktika o'qitishning mazmuni metodlari va tashkiliy shakllari ilmiy asoslab beruvchi pedagogika sohasi sifatida tushuniladi. Umumiy didaktikadan tashqari, xususiy didaktikalar yoki alohida fanlar bo'yicha ta'lim metodikasi deb ataluvchi didaktikalar ham mavjud. Ularning mazmuni ta'limning ma'lum bosqichlarida u yoki bu fanlarni o'rganish va

ta'lim berishning nazariy asoslarini belgilaydi. Har bir o'qituvchi didaktika asoslarini puxta bilishlari va ularga tayangan holda faoliyatini tashkil etishi zarur. Didaktika predmetini aniqlash bo'yicha turli qarashlar ilgari surilgan. Qarashlarning turlicha bo'lishi didaktikaning metodologik kategoriyalarining aniq ajratilmaganligi bilan bog'liq.

So'ngi paytlarda asosiy didaktik kategoriyalar sirasiga ta'limning didaktik tizimi va ta'lim texnologiyasi kabi tushunchalarni ham kiritish taklifi ilgari surilmoqda.

1. Bilim – shaxsning ongida tushunchalar, sxemalar, ma'lum obrazlar ko'rinishida aks etuvchi borliq haqidagi tizimlashtirilgan ilmiy ma'lumotlar majmui.

2. Bilim olish - idrok etish, o'rganish, mashq qilish va muayyan tajriba asosida xulq-atvor hamda faoliyat, ko'nikma, malakalarning mustahkamlanib mavjud bilimlarning takomillashib boyib borish jarayoni.

3. Ko'nikma – olingan bilimlarga asoslanib qo'yilgan vazifalar va shartlarga binoan bajariladigan harakatlar yig'indisi.

4. Malaka – ongli xatti- harakatning avtomatlashtirilgan tarkibiy qismi. 5. Ta'lim – o'quvchilarga nazariy bilimlarni berish asosida ularda amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirish ularning bilish qobiliyatini o'stirish, dunyoqarashini tarbiyalashga yo'naltirilgan jarayon.

6. Ta'limiy metodlar – ta'lim jarayonida qo'llanilib uning samarasini taminlovchi usullar majmui.

7. Ta'lim mazmuni – shaxsning aqliy va jismoniy qobiliyatini har tamonlama rivojlantirish, dunyo qarashi, odobi, xulqi, ijtimoiy hayot va mehnatga tayyorlik darajasini shakllantirish jarayonining mohiyati.

8. Ta'lim vositalari – ta'lim samaradorligini ta'minlovchi obyektiv (darslik, o'quv qo'llanmalari, o'quv qurollari, xarita, diagramma, ko'rgazma, rasm, chizma, dioproektor, magnitafon, vidiomagnitafon, uskuna, televizor, radio, kompyuter va boshqalar) va subyektiv (o'quvchining nutqi, namunasi, muayyan shaxs hayoti va faoliyatiga oid misollar va hokazolar) omillar.

9. Ta'lim jarayoni – o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida tashkil etuvchi hamda ilmiy bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon.

10. Ta'lim mazmuni-Davlat ta'lim standartlari asosida belgilab berilgan hamda ma'lum sharoitda muayyan fanlar bo'yicha o'zlashtirilishi nazarda tutilgan ilmiy bilimlar mohiyati.

11. Ta'lim maqsadi – (o'qish, bilim olish maqsadi) ta'limning aniq yo'nalishini belgilab beruvchi yetakchig'oya.

12. Talim natijasi – (ta'lim mahsuli) ta'lim yakunining mohiyatini qayd etuvchi tushuncha o'quv jarayonining oqibati belgilangan maqsadni amalga oshirish darajasi.

Ta'limni boshqarish – ta'lim muassasalarining faoliyatini yo'lga qo'yish, boshqarish, nazorat qilish hamda istiqbolini belgilash.

13. Ta'lim tizimi – yosh avlodga ta'lim - tarbiya berish yo'lida davlat tamoyillari asosida faoliyat yuritayotgan barcha turdagi o'quv tarbiya muassasalari majmui.

Ta'lim jarayoni psixologik - pedagogik konsepsiyalar (ular aksariyat hollarda didaktik tizimlar deb ham ataladi) asosida tashkil etiladi. Didaktik tizim- (yunoncha "systema" yaxlit qismlardan tashkil topgan birlashtirish) ma'lum mezonlari asosida ta'lim jarayonining yaxlit holatini belgilash ajratib ko'rsatish demakdir. U ta'limning maqsadi, tamoyillari, mazmuni, shakli, metod va vositalarining birligi asosida tashkil etilgan tuzilmalarining ichki yaxlitligini ifodalaydi.

Ta'lim jarayonida didaktik o'yinli texnologiyalar didaktik o'yinli dars shaklida qo'llaniladi. Ushbu darslarda o'quvchining bilim olish jarayoni o'yin faoliyati orqali uyg'unlashtiriladi. Shu sababli talabalarning ta'lim olish faoliyati o'yin faoliyati bilan uyg'unlashgan darslar, didaktik o'yinli darslar deb ataladi. Inson hayotida o'yin faoliyati orqali quyidagi vazifalar amalga oshiriladi

–o'yin faoliyati orqali shaxsning o'qishga va mehnatga bo'lgan qiziqishi ortadi.

–o'yin davomida shaxsning muloqatga kirishishi ya'ni komunativ - muloqat madaniyatini egallash uchun yordam beriladi.

–shaxsning o'z iqtidori, qiziqishi, bilimi va o'zligini namoyon etishiga imkon yaratiladi.

–hayotda va o'yin jarayonida yuz beradigan turli qiyinchiliklarni yengish va mo'ljalni to'g'ri olish ko'nikmalarini tarkib topishiga yordamberadi.

–o'yin jarayonida ijtimoiy normallarga mos xulq - atvorni egallash, kamchiliklarga barham berish imkoniyati yaratiladi.

–shaxsning ijobiy fazilatlarini shakllantirishga zamin tayyorlaydi.

–insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar tizimi, ayniqsa, ijtimoiy, manaviy-madaniy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'rganishga e'tibor qaratiladi.

–o'yin ishtirokchilarida jamoaviy muloqat madaniyatini rivojlantirish ko'zda tutiladi.

Didaktik o'yinlar texnologiyalari o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijobiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlar o'quvchilarda tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, ta'lqin qilish, hisoblash, o'lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash axloq-odob o'rgatish, nutq o'stirish til o'rgatish, yangi bilimlar o'rgatish va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yinlarga ajratiladi.

Didaktik o'yinlardan amalda foydalanish orqali boshqa usullar yordamida erishish qiyin bo'lgan ta'limiy, tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish ko'zda tutiladi. Turli o'quv fanlariga oid didaktik o'yinlar mavjud bo'lib, ular shu fanlarni sifatli o'rgatish maqsadlariga xizmat qiladi.

Didaktik o'yinlarni tanlashda ishtirokchilarning yoshi, bilimi va

tarbiyalanganlik darajasi hisobga olinadi. Har bir didaktik o'yin mashg'ulotlarida o'ziga xos xavfsizlik talablari qo'yiladi. Bu xavfsizlik talablariga to'liq rioya qilinishi har bir tashkilotchining doimiy e'tiborida bo'lishi lozim. Bundan tashqari har bir didaktik o'yin uchun

sarflanadigan vaqt miqdorini to'g'ri belgilash va unga rioya qilishning o'ziga hos asoslarini bilish va darsning maqsadiga muvofiq qo'llash talab qilinadi.

Har bir didaktik o'yin jarayonida o'ziga xos vositalar turlari qo'llaniladi va mashg'ulot jarayonida ulardan to'g'ri, unumli va xavfsiz foydalanish lozim. Bu vositalarni quyidagi turlarga ajratish mumkin.

- o'quv qurollari turli o'lchamlardagi oq va rangli qog'ozlar, koch, flomasterlar, ruchka, qalam, chizg'ichlar, qaychi, yelim vaboshqalar.

- texnika vositalari – proektor, mikrofon, kompyuter, video kamera, video magnitafon, televizor va boshqalar.

- mahalliy-tabiiy materiallardan tayyorlangan vositalar.

Didaktik o'yinlar tashkilotchilari ular uchun ishlatiladigan har bir material bilan ishlash, ulardan tegishli didaktik vositalarni tayyorlash hamda xavfsizlikni taminlash texnologiyalarini puxta bilishlari va rioya qilishlari lozim. Chunki didaktik vositalarning sifati, ko'zda tutilgan maqsadlarga mosligi, qulayligi va ulardan to'g'ri foydalanish mashg'ulotlar samaradorligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

I. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

1. Mirziyoyev Sh. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. T.: 2017-yil.

2. Mirziyoyev Sh. “Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida”gi Qarori. T.:2017-yil.

II. NORMATIV HUQUQIY HUJJATLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni// “Barkamol avlod–O'zbekiston taraqqiyotining poydevori” kitobida.–T.:Sharq, 1997. – B.20-29.

2. O'zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”// “Barkamol avlod–O'zbekiston taraqqiyotining poydevori” kitobida.–T.:Sharq,1997. –B.31

III. MAXSUS ADABIYOTLAR:

3. Azizxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. – T.: TDPU, 2000. – 52b.

4. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. – T.: TDIU, 2010. – 149b.

5. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari (Xalq ta'limi xodimlari uchun qo'll.). – T.: O'qituvchi, 2004. – 101b.